

STUDIJA SLUČAJA: DVE SRBIJE I JEDNA “OLUJA”

Apstrakt: Obeležavanje 25. godišnjice hrvatske vojno-policijske akcije “Oluja” u medijima i u javnosti u Srbiji ponovo je dočekano najčešće uz jednostrani nacionalistički prizvuk, sem retkih izuzetaka koji dolaze iz civilnog sektora. U studiji slučaja analizira se pisanje medija bliskih aktuelnim vlastima u Srbiji, kao i saopštenje za javnost organizacije Inicijativa mladih za ljudska prava. Analiziraju se mehanizmi medijske manipulacije, kroz propagandne tehnike poput “klikbejta” i fenomena izostavljenog bekgrounda. Analizira se i kontekst saopštenja Inicijative mladih za ljudska prava. Cilj je da se i na ovom primeru pokaže postojanje “dve Srbije” u pristupu suočavanju s prošlosti, odnosno sa ratovima iz devedesetih godina 20. veka.

Ključne reči: Oluja, rat, mediji, vlast, Srbija, nevladine organizacije

“Prva” Srbija

Odlazak Borisa Miloševića, potpredsednika Vlade Hrvatske iz redova Samostalne demokratske srpske stranke, na ovogodišnje obeležavanje 25. godišnjice hrvatske vojno-policijske akcije pod nazivom “Oluja” u Kninu, ocenjen je i na relevantnim međunarodnim političkim adresama i u većem delu u regionu nekadašnje Jugoslavije kao pozitivan gest u normalizaciji odnosa u regionu. Jedino ga je zvanična Srbija veoma oštro kritikovala, o čemu su svedočili napisi u tabloidima i polutabloidima bliskim vlastima u Beogradu. S druge strane, pojedine organizacije civilnog društva pozdravile su Miloševićev gest.

Od momenta kada je Boris Milošević najavio mogućnost da će prisustvovati obeležavanju “Oluje”, takvi mediji su počeli sa objavljivanjem izjava čija je nedvosmislena poruka bila da će, bude li otišao u Knin, Milošević biti “izdajnik”.

“Večernje novosti”, na čijem je čelu Milorad Vučelić, nekadašnji bliski saradnik pokojnog predsednika Srbije Slobodana Miloševića i čelnik televizija Novi Sad i Beograd u vreme ratnohuškačke propagande u tim medijima s početka devedesetih godina 20. stoleća, objavile su 1. avgusta članak pod naslovom “JASNE PORUKE MILOŠEVIĆU: Srbin NE SME da proslavlja progon Srba”¹.

Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić rekao je za “Večernje novosti” da “još ne veruje da neko može biti toliki mazohista da prisustvuje proslavi progona i ubijanja sopstvenog naroda”. “Znam da nije lako biti Srbin u Hrvatskoj, ali ne vidim da će išta biti bolje našim ljudima tamo ako Milošević ode u Knin. Njima je on tamo potreban da legalizuju najveće etničko čišćenje na tlu Evrope posle Drugog svetskog rata. A to najbolje potvrđuju reči Andreja

---

¹<https://www.novosti.rs/vesti/politika/906186/jasne-poruke-milosevicu-srbin-sme-proslavlja-progon-srba>, posećeno 26. septembra 2020.

Plenkovića da Miloševićev potez treba da pokaže hrvatskim partnerima u Evropi i svetu da je Hrvatska učinila važan iskorak u demokratskim standardima u poslednjih tridesetak godina. Svi dobro znamo koliko su iskoračili”², rekao je Dačić, koji je u vreme “Oluje” 1995. godine bio blizak saradnik Slobodana Miloševića.

“Ne verujem da je to moguće. Kada budem video, tek ću onda poverovati. Do tada ostajem u uverenju da nema Srbina koji će slaviti istrebljenje Srba iz Hrvatske”³, rekao je ministar odbrane Srbije Aleksandar Vulin, koji je u vreme režima Slobodana Miloševića bio visoki funkcioner Jugoslovenske levice, partije koju je predvodila Miloševićeva supruga, Mirjana Marković.

Oglasio se i srpski član Predsedništva Bosne i Hercegovine Milorad Dodik, koji je poslednjih godina poznat po svojim izjavama kojima konstantno pokušava da naruši međuetničke odnose u Bosni i Hercegovini i dobrosusedske odnose u regionu: “Ako bilo koji Srbin ode tamo u ime srpske zajednice, onda on tome daje legitimitet. To je neprihvatljivo i mislim da se to neće dogoditi”.⁴

Oglasio se i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, koji je takođe poručio Borisu Miloševiću da ne ide u Knin: “Mi to ne možemo da podržimo. Mislim da ljudi treba da se posvete tome kako ćemo mi obeležiti stradanje našeg naroda”.⁵

Vlastima u Srbiji blizak tabloid “Kurir” istoga dana, 1. avgusta, objavio je tekst pod naslovom “BRUKA! SRAMNO JE DA BILO KOJI SRBIN SLAVI OLUJU! Skandalozna odluka Borisa Miloševića!”⁶ “Za Srbe je to dan žalosti, a ne proslave. Njima su Srbi na proslavi ‘Oluje’ potrebni da bi legalizovali etničko čišćenje. To je pogrešan i štetan potez”, preneo je “Kurir” izjavu Ivica Dačića.⁷ “Ne verujem da je moguće da Srbin dođe na proslavu dana kad su iz Hrvatske proterali 250.000 Srba, dana kada su ubili preko dve hiljade Srba, dana kada su na Petrovačkoj cesti pobili decu u izbegličkoj koloni. Ne verujem da je to moguće. Kada budem video, tek ću onda poverovati”, naveo je Aleksandar Vulin, a objavio “Kurir”.⁸ “Ovo je pljuvanje u lice proteranim i ubijenim Srbima“, rekao je Miodrag Linta, predsednik Saveza Srba iz regiona, sa sedištem u Beogradu.⁹

Provladin tabloid “Alo” istoga dana objavio je tekst pod naslovom: “IMAŠ LI OBRAZA I ČASTI?! Milošević pokušao da objasni: Ustaša mi ubio babu posle ‘Oluje’, Tuđman pustio

---

²Isto.

³Isto.

⁴Isto.

⁵Isto.

⁶<https://www.kurir.rs/vesti/politika/3507023/bruka-sramno-je-da-bilo-koji-srbin-slavi-oluju-skandalozna-odluka-borisa-milosevica-citajte-u-kuriru>, posećeno 29. septembra 2020.

⁷Isto.

⁸Isto.

⁹Isto.

ubicu nakon 3 godine, ali ipak idem da slavim u Knin”.¹⁰ “Alo” je objavio izjavu Borisa Miloševića koju je napisao na Fejsbuku, a u kojoj se ni jednom rečju ne spominje da on ide u Knin da “slavi”. Reč je o “klikbejt”¹¹ naslovu koji u sebi sadrži i ono što u samom tekstu ne postoji. To je uobičajeni tabloidni manir, koji – međutim – u izveštavanju o ovako osetljivim stvarima dobija dimenziju opasne manipulacije, pošto produbljuje nacionalno ostrašćene predrasude u društvu u kojem su posledice ratova iz devedesetih godina 20. veka još uvek sveže.

“Druga” Srbija

Istoga dana, nevladina organizacija Inicijativa mladih za ljudska prava iz Srbije reagovala je na ove medijske objave saopštenjem pod naslovom “Tabloidni naslovi protiv Borisa Miloševića izraz slabosti i sramote srpskog nacionalizma”.¹² Inicijativa mladih je u saopštenju primetila: “Tabloidi i nacionalistički političari, izbegli su da na naslovne strane istaknu da će predsednik Hrvatske Zoran Milanović i drugi potpredsednik vlade i ministar branitelja Tomo Medved učestvovati u komemoraciji srpskih civilnih žrtava Oluje u Gruborima, nekoliko dana kasnije”.¹³ Reč je, dakle, o poluinformaciji, koja je sama po sebi manipulativna. U skladu sa Shannonovom teorijom, poluinformacija se definiše kao svaka informacija koja je tokom svog prenosa od pošiljaoca ka primaocu izobličena šumom. Na semantičkoj ravni značenje i učinak poluinformacije na pojedinca, takođe su izobličeni (prema Shanon, Weaver).

Inicijativa mladih za ljudska prava, za razliku od navedenih medija bliskih vlastima, podržala je odlazak Borisa Miloševića u Knin. “Inicijativa mladih za ljudska prava u potpunosti podržava prisustvo delegacije SDSS Kninu, kao i delegacije predsednika i ministra branitelja po prvi put u Gruborima”, naveli su u saopštenju za javnost.¹⁴

Inicijativa mladih je istakla i sledeće: “Hrvatske i srpske zvanične istine o Oluji su različite i isključive. 25 godina kasnije, dve nacionalne istine su propagandnim mašinerijama jačale, na način i sa ciljem da učine nemogućim suživot i saradnju dva naroda. Hrvatska istina kaže da je ovom akcijom legitimno oslobođen okupirani deo teritorije Hrvatske, koja je međunarodno priznata država. Srpska istina kaže da je Oluja operacija etničkog čišćenja, usled koje je 200.000 građana srpske nacionalnosti izbeglo iz Hrvatske, a stotine civila izgubilo život.”¹⁵

---

¹⁰<https://www.alo.rs/vesti/politika/oluja-proslava-knin-hrvatska-boris-milosevic-zoran-mihajlovic/330660/vest>

¹¹ Klikbejt je senzacionalistički naslov koji pogrešno predstavlja članak ili video prilog koji najavljuje, sa ciljem da privuče čitatelje/ke da kliknu na takav link. “Clickbait” je engleska riječ nastala spajanjem reči click (klik) i bait (mamac), te doslovno znači “mamac za klikove”

(<https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/oblici-manipulacija-i-kome-se-obraatiti-ako-ih-uocite/koji-sve-oblici-medijskih-manipulacija-postoje/klikbejt/>, posećeno 29. septembra 2020).

¹²<https://www.yihr.rs/bhs/tabloidni-naslovi-protiv-borisa-milosevica-izraz-slabosti-i-sramote-srpskog-nacionalizma/>, posećeno 28. septembra 2020.

¹³Isto.

¹⁴Isto.

¹⁵Isto.

Oruđa medijske manipulacije

U teoriji medija gorenavedeni postupak medija bliskih vlastima predstavlja medijsku manipulaciju kontekstom, kroz fenomen izostavljenog ili pristrasnog bekgraunda. U teoriji medija, bekgraund predstavlja kontekst vesti, jer “Ono što je za autora očigledno, korisniku odnosno čitaocu, gledaocu ili slušaocu nije uvek jasno; on može da se nalazi hiljadama kilometara daleko od mesta događaja i da o pozadini zbivanja bude sasvim neobavešten. Ili naprosto može da bude nedovoljno informisan pa možda i nedovoljno funkcionalno pismen.”¹⁶

Ovakvim postupkom, javnom mnjenju se pruža se nepotpuna slika nekog događaja što može doprineti razvijanju ionako veoma snažnih predrasuda i negativnih stereotipa koji postoje u srpsko-hrvatskim odnosima. Takvo pristrasno medijsko izveštavanje ne doprinosi procesu stvarnog suočavanja s prošlosti, već upravo obrnuto. Na taj se način ne može doprineti izgradnji porušenih interetničkih i interkulturalnih mostova. Na taj način, mediji učestvuju u mahom politički ostrašćenim a veoma retko u argumentovanim politič(ars)kim raspravama, podilazeći vladajućim narativima u obe države, čija hrvatska verzija glasi: Srbija je izvršila agresiju na Hrvatsku, a srpska: Hrvati su proterali Srbe iz Hrvatske. Medijska matrica s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina 20. veka prenosi se tako u kontinuitetu i u 21. vek, kroz pristrasnu interpretaciju karaktera ratova na prostoru nekadašnje Jugoslavije.

U profesionalnom novinarskom smislu, uzrok ovakvom izveštavanju svakako leži i u siromaštvu novinarskih žanrova u posmatranim medijima. U navedenim tekstovima dominira takozvano izjavno novinarstvo, koje podrazumeva nekritičko prenošenje izjava različitih ličnosti, najčešće iz vladajuće političke nomenklature, ma koliko te izjave same po sebi bile jednostrane i problematične. U izjavnom novinarstvu bekgraund kao obavezni deo novinarskih žanrova jednostavno je proganjan iz takvih medija. Možda bi nekada ranije urednici mogli da se opravdaju “nedostatkom prostora”, zbog čega su prinuđeni da skraćuju svoje tekstove, koji se po pravilima zanata uvek skraćuju “odozdo prema gore” pa u takvom postupku bekgraund “nestane”, jer se najčešće nalazi na kraju ili pri kraju teksta. Ali, takvo je opravdanje manjkavo jer u ovoj analizi govorimo o internetskim portalima dnevnih listova, a taj multimedij je veoma pogodan za “linkovanje”, odnosno postavljanje daljih veza prema drugim relevantnim i kredibilnim tekstovima na internetu kojima se može objasniti kontekst, ako već čitav bekgraund navodno ne može stati u telo same vesti, izveštaja ili članka. U konkretnom slučaju, izostaje kontekst dešavanja pre operacije “Oluja”, od 1990. do 1995. godine, odnosno o pobuni Srba u Hrvatskoj od 1990. godine, koju je ključno podržavao tadašnji režim Slobodana Miloševića u Beogradu, i to ne samo politički, već i vojno i policijski, o čemu postoje pravosnažne presude i sudova u regionu i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (Haškog tribunala).

Urednici mogu pokušati da se opravdaju i navodnom ali nikada do kraja istraženom pretpostavkom da publiku interesuju pre svega kratki sadržaji, a ne udubljanje u problematiku. Ali, to nije nikakav izgovor. Mediji i novinari imaju zadatak da profesionalno i nepristrasno ponude kompletnu sliku nekog događaja ili fenomena, a na publici je da bira šta želi da

---

¹⁶Gruhonjić, D. (2011). *Diskurs agencijske vesti*. Filozofski fakultet. Novi Sad. str. 51

konzumira. To je osnovni zahtev koji proističe i iz Kodeksa novinara Srbije¹⁷, koji su zajednički usaglasila najveća novinarska udruženja u Srbiji još 2006. godine.

Dakle, u komunikološkom smislu, izostavljanjem bekgraunda, odnosno konteksta proizvodi se – komunikacijski šum. Na osnovu Jakobsonove komunikacijske sheme (prema: Jakobson, 1966), preduslov da bi poruka jasno i razumljivo stigla do primaoca koji će je potom i potpuno razumeti, jeste da sa sobom nosi i kontekst (bekgraund), i kôd (jezik razumljiv svima), i kontakt (koji u analiziranim slučajevima jedino nije sporan). Iz navedenih primera može se izvući nedvosmislen zaključak da nedostaju dva ključna elementa za razumevanje poruke: kontekst i kôd. Na taj način, publike je lišena kompletne slike o “Oluji”, a naročito o događajima koji su joj prethodili. Metodom “klikbejt” naslova stvar se dodatno komplikuje: računajući na nepažnju publike, urednici posmatranih medija se uzdaju pre svega u naslove, koji često nemaju u potpunosti veze sa tekstom koji dolazi ispod naslova (kao u slučaju tabloida “Alo”, u kojem se navodno citira izjava Borisa Miloševića da ide da “slavi” u Knin, iako toga u tekstu ispod naslova jednostavno nema). Izostavljanjem konteksta, izostaje i kôd kojim se mediji obraćaju publici. Zbog svega navedenog, jasno je da je takvim načinom medijskog obraćanja publici - proizveden jedan golemi šum.

Dodatni problem predstavlja činjenica da je medijski diskurs u analiziranim slučajevima izveštavanja medija bliskim vlastima veoma ideologiziran. To se kosi sa standardima novinarske profesije koji su propisani Kodeksom novinara Srbije. Ideologizacija medijskog diskursa, naročito u faktografskim žanrovima, nije dopuštena. Zadatak medija nije da budu “patriotski”, da pothranjuju negativne stereotipe i predrasude, da budu “navijači”, već da budu objektivni. Ukoliko to nije slučaj, mediji prestaju da budu četvrti stub demokratije, i pretvaraju se u “megafone” pre svega izvršne vlasti. Tako prestaje da postoji tradicionalna uloga medija da budu “psi čuvari” (watchdogs) demokratije. Postavlja se pitanje i šta je sa preostale dve tradicionalne uloge medija, da budu “čuvari kapije” (gatekeepers) i da se bave postavljanjem društvene agende (agenda settings). Šta to sve mediji propuštaju kroz ta vrata i kakvu društvenu agendu oni postavljaju? Zbog čega ne filtriraju te informacije u interesu javnosti već to rade u interesu vlasti? Odgovor je sasvim jasan i kroz sve što je ovde napisano: reč je o medijima koji su bliski vlastima, a neretko su i portparoli vlasti. A to je *contradictio in adjecto* u poređenju sa prirodom medija i novinarstva. Samim tim, postavlja se pitanje da li to znači da su mediji i danas, u zvanično višepartijskom sistemu parlamentarne demokratije, “sredstva informisanja”, a da su novinari “društveno-politički radnici”, kao u doba jednopartijskog sistema? Nije li uloga medija u demokratiji da budu korektivni javnog mnjenja? Pa sve do pitanja da li javno mnjenje, u punom značenju te sintagme, uopšte postoji ili je još uvek u povoju, usled kratke demokratske tradicije koju imamo? Koliko su mediji onda krivi ukoliko se javno mnjenje sporo formira? Koliko je publika medijski pismena, naročito u ova digitalna vremena, koja zahtevaju oprez zbog “cunamija” informacija kojima smo izloženi? Ta su pitanja danas aktuelna ne samo kod nas, već globalno i na ovom mestu nemamo dovoljno prostora da ih produbljujemo.

---

¹⁷ Kodeks novinara Srbije, http://www.savetzastampu.rs/doc/Kodeks_novinarara_Srbije.pdf, posećeno 1. oktobra 2020. godine

Izostavljanjem bekgraunda, podmetanjem krnjeg ili navijačkog bekgraunda, urednici i novinari publiku uskraćuju za sveobuhvatni kontekst i za približavanje objektivnoj percepciji konkretnog događaja. Nude im paramparčadi prošlosti, čime “idu niz dlaku” populističkim i nacionalističkim vlastima i društvenom mejnstrimu. To dovodi do iskrivljene slike stvarnosti u očima publike. Iskrivljujući sliku prošlosti, takvi mediji iskrivljuju percepciju sadašnjosti i budućnosti.

Inicijativa mladih za ljudska prava iz Srbije u gorepomenutom saopštenju ponela se profesionalnije od spomenutih medija, i još je navela i sledeće: “Svaki napor da se pronađe razumevanje između dve zvanične istine, koje međusobno nisu isključive, već su obe istinite u osnovi, može doprineti utvrđivanju istine o civilnim žrtvama rata, i sudbinama nestalih osoba, i zbog toga nosi veliku važnost. Takođe doprinosi izgradnji razumevanja među narodima, koje je je osnova za izgradnju trajnog mira. Učešće na dvema zvaničnim obeležavanjima i komemoracijama hrvatskih i srpskih političara je važan korak ka međusobnom poštovanju i razumevanju. To je u najvišem interesu srpske manjine u Hrvatskoj, i jedini koji mogu imati štetu od ovakvog poteza su srpski nacionalisti u Beogradu (...) Taj ekstremni nacionalizam, od koga žive Dačić i Dodik i njihovi istomišljenici, odveo nas je u rat za koji naši roditelji kažu da nije bio moguć. Nisu mogli ni da zamisle da će zaista doći do rata. U periodu tinjajućeg neprijateljstva u regionu, kada svi mi mislimo da rat nije moguć – imamo obavezu da podržimo svaku inicijativu koja ima za cilj izgradnju mira”.¹⁸

Ovakvo saopštenje Inicijative mladih, međutim, u Srbiji su tog 1. avgusta 2020. godine prenela samo dva medija: portal Autonomija¹⁹ i Nova²⁰. Većina medija u Srbiji je i ove, 25. godine od “Oluje”, prema toj temi gajila princip “tabloidnog suočavanja s prošlošću”.

Summary: The celebration of the 25th anniversary of the Croatian military-police operation "Storm" in the media and in the public in Serbia was again welcomed, most often with a one-sided nationalist overtone, with rare exceptions coming from the civilian sector. The case study analyzes the writing of the media close to the current authorities in Serbia, as well as the press release of the NGO Youth Initiative for Human Rights. The mechanisms of media manipulation are analyzed, through propaganda techniques such as "clickbait" and the phenomenon of the omitted background. The context of the statement of the NGO Youth Initiative for Human Rights is also analyzed. The goal is to show the existence of "two Serbias" in the approach to dealing with the past.

Keywords: Storm, war, media, government, Serbia, NGOs

---

¹⁸<https://www.yihr.rs/bhs/tabloidni-naslovi-protiv-borisa-milosevica-izraz-slabosti-i-sramote-srpskog-nacionalizma/>, posećeno 28. septembra 2020.

¹⁹<https://www.autonomija.info/inicijativa-mladih-tabloidi-i-nacionalisti-izbegli-da-kazu-da-milanovic-ide-na-komemoraciju-za-srpske-zrtve.html>, posećeno 1. oktobra 2020.

²⁰<https://nova.rs/region/yihr-tabloidni-naslovi-protiv-milosevica-izraz-slabosti/>, posećeno 1. oktobra 2020.

